

Н. М. КОВАЛЬСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонський національний технічний університет
ORCID: 0000-0002-5758-8373

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІСТЬ І НОВАЦІЇ

У статті розглянуто питання гендерної політики в Україні, зокрема нові підходи з боку науковців і законодавців до вирішення проблем гендерної рівності. Так, проаналізовано відповідний правовий принцип, що дає можливість установити гендерний паритет у суспільстві, нівелювавши нерівноправність жінок і чоловіків у правах і можливостях у різних сферах суспільного життя – економічній, освітній, політичній, правовій, соціальної, культурній. З'ясовано, що гендерна рівність як категорія становить сукупність суспільних ідей та норм, що через установаження гендерної справедливості в усіх сферах життя забезпечують демократичний розвиток держави та суспільства, адже в їх основі лежать гуманістичні чесноти – свобода, рівність, справедливість, законність.

Відзначено, що поширеність стереотипів щодо ролей жінки й чоловіка в суспільстві була властива попереднім століттям, зокрема у ХХ-му жінка мусила, відпрацювавши на підприємстві чи в установі, займатися домогосподарством і дітьми. На відміну від такого стереотипу у ХХІ столітті припускається інша схема, за якою жінка може й не мати (не бажати) сім'ї, дітей, займається бізнесом або може створити одностатеву сім'ю. Аналогічно в сучасному світі може вдіяти й чоловік. Тобто на перше місце висувається гендерна ідентичність, а не зовнішні біологічні ознаки.

Зроблено висновок, що українське законодавство вже виявляє певні новації у сфері захисту гендерних прав відповідно до європейських гуманітарних традицій і принципів. Так, за положеннями Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», визначається дискримінація за ознакою статі, що виявляється в застосуванні до представників певної статі певних обмежень щодо їх можливостей реалізувати свої права й інтереси, але при цьому вирішальними не вважаються біологічні ознаки статі, а «дійсні» або «припущені», тобто виявлені особою в її самоідентифікації. Акцентовано на тому, що гарантування рівності будь-якої людини у правах є фундаментальною засадою демократичної держави. Сюди входять і механізми попередження можливих конфліктів у цій сфері, зокрема дискримінації за будь-якою ознакою, зокрема за статтю чи гендерною ідентичністю. Ці механізми мають бути використані державою в реалізації гендерної політики.

Ключові слова: *рівноправність, гендерна рівність, гендерні стереотипи, Україна, соціальні ролі, міжнародні норми.*

N. M. KOVAL'SKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Administration
and Local Self-Government
Kherson National Technical University
ORCID: 0000-0002-5758-8373

GENDER POLICY IN UKRAINE: RELEVANCE AND INNOVATIONS

The article examines the issue of gender policy in Ukraine, in particular, new approaches by scientists and legislators to solving the problems of gender equality. Thus, the corresponding legal principle was analyzed, which makes it possible to establish gender parity in society, removing the inequality of women and men in rights and opportunities in various spheres of public life – economic, educational, political, legal, social, cultural. It has been found that gender equality as a category is a set of social ideas and norms that, through the establishment of gender justice in all spheres of life, ensure the democratic development of the state and society, because they are based on humanistic virtues – freedom, equality, justice, legality.

It was noted that the prevalence of stereotypes regarding the roles of women and men in society was characteristic of previous centuries, in particular, in the 20th century, a woman had to take care of the household and children after working at an enterprise or institution. In contrast to such a stereotype, in the 21st century, another scheme is assumed, according to which a woman may not have (do not want) a family, children, is engaged in business or may create a same-sex family. A man can act similarly in the modern world. That is, gender identity comes first, not external biological features.

It was concluded that Ukrainian legislation already reveals certain innovations in the field of protection of gender rights in accordance with European humanitarian traditions and principles. Thus, according to the provisions of the Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men», discrimination on the basis of

gender is defined, which is manifested in the application of certain restrictions to representatives of a certain gender regarding their opportunities to realize their rights and interests, but biological factors are not considered decisive. Signs of gender, but «real» or «assumed», that is, revealed by a person in his self-identification. Emphasis is placed on the fact that guaranteeing the equality of any person in rights is a fundamental principle of a democratic state. This includes mechanisms for preventing possible conflicts in this area, in particular; discrimination on any basis, in particular; on sex or gender identity. These mechanisms should be used by the state in the implementation of gender policy.

Key words: equality, gender equality, gender stereotypes, Ukraine, social roles, international norms.

Постановка проблеми

Демократичний вектор розвитку держави й суспільства в передбачає різноманітні аспекти, серед яких гендерне питання займає одне з перших місць, адже безпосередньо пов'язане з такими категоріями, як «рівноправність», «відмінність», «дискримінація» тощо, що мають і зворотні форми – «нерівноправність», «уніфікованість», «недискримінація», у чому виявляються позитивні й негативні ознаки відповідно до гуманістичного спрямування сучасної цивілізації. До цих категорій останнім часом додалася й «гомофобія» як власне негативне явище, що має ознаки всіх зазначених вище негативних явищ – це і неприйняття певних відмінностей (статевих, вікових, освітніх, статусних тощо), і безпосередній тиск (зокрема фізичний чи моральних) на особу з такими відмінностями, і загалом виявлення нерівноправності в такому разі, адже суб'єкт гомофобної практики може мати більшу силу – фізичну, статусну тощо, аніж об'єкт, який у такому разі зазнає конкретного приниження, часто на очах значної частини соціуму.

Традиційно серед об'єктів такого приниження (дискримінації) і сьогодні бачимо жінку, хоча упродовж розвитку світу та зміни його пріоритетів вона вже заслужила іншого ставлення, адже досягла тих самих вершин – розумових і фізичних, що й чоловік, залишившись при цьому з природною своєю функцією матері. І лише з усвідомленням, що ця біологічна функція не завжди є пріоритетною для самої жінки, світ подивився на неї інакше – не як на потенційну породіллю, матір, бабусю, а як на людину, яка має ті самі можливості й здібності, що й чоловік. Аргументувався цей статус лише на межі XIX–XX століть, коли з'явився феміністичний рух, жінки почали працювати в галузях освіти, науки, мистецтва, спорту, торгівлі й навіть правоохоронної та військової служб. У першій половині XX століття вони навіть стали займатися важкою працею, зокрема в радянській державі, що грала тоді роль новаторської країни перед усім світом, який із захватом стежив за її розвитком, обурюючись на окремих літераторів (наприклад, Дж. Орвела) за їх ясновидство і пророцтво щодо явного тоталітаризму, деспотизму в тій державі. Радянські жінки спочатку в запалі ентузіазму й романтизму сідали на трактори, опускалися в шахти й відчайдушно гребли сіно на полях, а у воєнний період уже за необхідністю замінювали чоловіків у важкій промисловості. І все ж таки були незмінними традиції сприйняття жінки в її головному статусі матері (в усіх суспільствах), а також служниці чоловіка (у східних деспотіях і патріархальній росії), які є актуальними й сьогодні. На противагу цим традиціям і стереотипам у демократичному світі жінка розглядається як рівноправна людина в усіх сферах суспільного життя. І чим вище країна за рівнем життя своїх громадян, тим більше залучені жінки до всіх соціальних і політичних сфер. Наприклад, у скандинавських країнах вони можуть займати всі керівні посади на рівні міської громади – у муніципалітеті, поліції, освіті та ін.

Що стосується сучасної України, то період її незалежності характеризується поступовим збільшенням частки жінок у всіх сферах. І якщо до їх присутності в лавах Національної поліції та депутатів різних рівнів ми вже звикли, то до жінок в армії стали звикати в останні два роки під час терористичної агресії з боку росії, коли українські жінки виявили себе героїчними патріотками й борчинями за незалежність і демократію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання гендерної рівності активно розглядається в науці, адже воно стосується різних галузей, зокрема психології, соціології, політології, адміністративного права та публічного управління. Особливо ці проблеми заговорили останнім часом через актуалізацію вектора України на європейський гуманістичний демократичний простір, у якому гендерна політика є невід'ємною складовою. Так, міжнародний досвід вирішення гендерних проблем аналізує Т. Мельник (формування суспільства гендерної рівності) [1], із соціального боку розглядають ці проблеми Н. Оніщенко та О. Львова (гендер у розвитку суспільства) [2], Ю. Саєнко, Л. Амджадін, М. Васильчук (ставлення до гендеру громадськості) [3], із психологічного – М. Ткалич (гендерна рівність у колективі) [4], з управлінського (державницького) – І. Костюк та В. Стадник (питання лідерства) [5], із правового – Л. Наливайко та І. Грицай (правовий принцип гендерної рівності) [6], із загальнотеоретичного – Н. Камінська, С. Чернявський та О. Перунова (теоретичні засади гендеру) [7]. Долучилися до цього дискурсу й ми, розглянувши питання гендерного інтегрування в реформування публічного управління [8]. Зрештою проблеми гендерної рівності в суспільстві проаналізовано в різних площинах, але час потребує вже нових підходів і врахування новацій у суспільному житті, а тому потрібно постійно оновлювати цей дискурс.

Формулювання мети дослідження

Зважаючи на вищенаведену актуальність теми гендерної рівності, мета цієї статті – дослідити сучасні особливості, зокрема новації, у гендерній політиці України, для чого потрібно вирішити певні завдання – з'ясувати

науковий вітчизняний дискурс із цієї тематики, проаналізувати відповідне українське законодавство, відстежити певні новації у гендерній сфері та їх вплив на реалізацію державної політики. Це здійснено за допомогою спеціальних методів дослідження – аналітичного, статистичного, компаративістичного, прогностичного.

Викладення основного матеріалу дослідження

Незважаючи на міцні стереотипи в суспільстві, за якими жінка асоціюється з домашнім господарством і вихованням дітей, маючи навіть почесний статус «родинної берегині», давно вже ніхто не дивується жінці-судді, жінці-дослідниці, жінці-поліцейській, жінці-підприємці й навіть жінці-військовій. І все одно вважається, що ті професії – певна забаганка жінок, а головним усе ж залишаються хатні справи – догляд за дітьми, господарством, готування їжі та служіння чоловікові (у прибічників патріархальних традицій, зокрема російських). Тобто в таких умовах жінка поспішає з роботи додому, щоб поратися по господарству (чого ніхто за неї не зробить), а чоловік може й не поспішати, а займатися певними «важливими» як для нього речами – зустрічатися після роботи з товаришами, колегами / колежанками для вирішення якихось питань. Тобто більшою мірою – розважатися після «важкого робочого дня». Проте ми описали тут реалії ХХ століття (домінантну ситуацію), а ХХІ ст. характеризується вже іншими ознаками, за якими жінка не лише має повне право взагалі не мати сім'ю, дітей і навіть не бути фемінною в гендерному розумінні чи мати одностатеві стосунки та створити сім'ю з такою самою жінкою й навіть виховувати разом із нею дітей. З іншого боку, не є дивним у сучасному світі, що чоловік може також любити поратися по господарству, готувати їжу й доглядати дітей (поряд з основною роботою). Також трапляються ситуації одностатевого шлюбу між чоловіками з веденням спільного господарства й вихованням дітей.

Тобто в означених випадках постає питання гендерного розрізнення, самоідентифікації жінок і чоловіків. У межах цього контраверсійного питання аспект гендерної ідентичності зумовлений саме явищем статевої нерівності, причому в будь-якому соціумі, незважаючи на соціально-економічний розвиток і політичний устрій. У таких умовах запроваджуються традиційні соціальні ролі: чоловік – господар (у статусі керівника), працівник, відповідальна особа (і за добробут сім'ї зокрема), має право підвищувати свій фаховий рівень і статус (задля майбутньої більшої зарплатні), а для жінки головне – підтримування домашнього господарства й сімейне виховання дітей, тобто більшою мірою догляд за ними (щоби вчасно їли, правильно вдягалися, не хворіли тощо). Ці ролі (стереотипи) передаються з покоління в покоління, тобто діти вчать у батьків, а тому це таїть у собі значні ризики для молоді особистості, адже в ній можуть бути сформовані не лише позитивні якості – любов до ближніх, піклування меншими та слабшими, почуття відповідальності, але й негативні – зверхнє ставлення до жінки, байдужість до старих батьків, егоїзм у стосунках із меншими тощо. Серед цих негативів гендерним ризиком є перше явище, що переважно переймається від батька сином, проте ще більш ефективно це відбувається за умови мовчазної підвладності матері, що зумовлює почуття безкарності й відповідно можливість прямої дискримінації за статевою (гендерною) ознакою, що часто переростає в кримінальний злочин.

Повертаючись до теорії гендера в сенсі його ідентифікування, відзначаємо думку вчених щодо його зумовленості біологічними ознаками, що виявляються у відмінних статевих органах, наявності репродуктивної системи, відповідному хромосомному наборі, та соціальними – у поведінці, культурі, психології та зовнішньому вигляді [7, с. 5]. Тобто цей комплекс ознак розрізняє гендерні особливості жінки й чоловіка – як біологічні, так і соціальні. Проте і ті, й інші можуть призвести до нерівності й дискримінації жінки, а також до гомофобних явищ – аж до кримінального злочину. Зрозуміло, що саме соціальну площину вчені прив'язують до нерівності в реалізації можливостей та здібностей саме жінок [5, с. 58], а також як визначальні ознаки гендеру називаються складові такого комплексу в окремої особистості – психологічна стать, гендерна ідентичність, гендерна роль [4, с. 13]. Остання ознака відіграє визначальну роль у виробничому (організаційному) колективі, де жінці відведено переважно нижній чи середній щабель у кар'єрному вимірі, а чоловікові – переважно вищий, що аргументується їхніми ментальними відмінностями (жінці властиві виконавські риси, а чоловікові – управлінські, аналітичні) та відображається на розмірі зарплатні – відповідно жінка отримує менше [8].

За статистичними даними, в Україні жінки заробляють на 19% менше за чоловіків. Якщо порівняти з деякими іншими країнами, то найближче до нас стоять Латвія та Естонія (по 20%), а гіршою ситуацією є аналогічна в передових азійських країнах: у Південній Кореї гендерний розрив у цій сфері сягає 30%, у Японії – 22% (тут відзначається цікава специфіка: чоловіки у великих корпораціях перебувають у статусі довічного найму, а жінки переважно – непостійні працівниці, що, звісно, мають і нижчу зарплатню). Також усім країнам, зокрема й Україні, властивий поряд із соціально-рольовим і фаховий розділ, за яким жінки працюють більшою мірою в освіті, медицині, соціальних службах, а чоловіки мають вищий статус (лікарі, викладачі, керівники). При цьому зважимо на те, що є країни, до яких потрібно рівнятися й переймати їхній досвід у скороченні такого гендерного розриву. Це, звісно, США, Канада (по 17%), Велика Британія (15%), Німеччина (14%), Франція (12%) і навіть ближчі до нас за менталітетом слов'янські країни Словаччина (12%), Чехія (11%) [9]. Зрозуміло, що ці дані можуть мати невисокий ступінь верифікованості через можливість варіювання різними професіями й посадами, але це середній рівень зарплатні, а тому такі компаративістичні дані варто враховувати в подальшій політиці держави.

Наша держава, звісно, бере це до уваги, ухвалюючи відповідні рішення. Так, урядом поставлено завдання скоротити чинний гендерний розрив із 19% до 14% до 2030 року, і ця кінцева межа доводить, що таке завдання виконати дуже важко. Це можливо лише за зміни пріоритетів у суспільстві, орієнтованих на реалізацію потреб і інтересів людини, де має бути безумовна рівність у правах усіх людей, незважаючи на статеві, вікові, освітні тощо ознаки, зокрема й у гендерному вимірі. Цьому питанню присвячено й окремі державні та міжнародні акти. Так, за положеннями Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», визначається дискримінація за ознакою статі, що виявляється в застосуванні до представників певної статі певних обмежень щодо їх можливостей реалізувати свої права й інтереси, але при цьому вирішальними не вважаються біологічні ознаки статі (підкреслення наше – Н.К.), а ті, що «можуть бути дійсними або припущеними» [10]. Це трактування є ознакою сучасного гуманістичного погляду на відмінності людей, кроком до реальної демократії в умовах сучасної цивілізації. Така риса суспільства уніфікується терміном «гендерна рівність», що «дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [10]. У свою чергу поняття «рівна участь» є провідним у всіх міжнародних актах, присвячених захисту прав людини як головному завданню сучасної цивілізації.

Відповідне українське законодавство засноване на постулатах Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 6 жовтня 1999 року, за якими відповідно до дотримання прав людини, захисту людської особистості говориться про рівноправність жінок і чоловіків, про недискримінацію в їхніх відносинах, про реалізацію можливостей і забезпечення доступу до економіки, освіти, медицини, загалом про проблеми рівності між жінками й чоловіками. Ці проблеми мають вирішуватися через включення гендерних питань до національних законів, застосування санкцій за дискримінацію щодо жінок, виявлення прихованої дискримінації щодо жінок в окремих актах (стандартах), а також через уникання традицій приниження за ознаками статі та утвердження відповідальності жінок і чоловіків за розвиток їхніх дітей. Також у Конвенції говориться про вимогу забезпечення рівноправної участі у виборах і референдумах жінкам і чоловікам – як у статусі виборців, так і претендентів; про можливість представлення своєї держави на міжнародному рівні; про забезпечення рівних прав у виборі спеціальності та навчання, заняття спортом; про право на вибір професії, про соціальне забезпечення; про доступність медичного обслуговування, про доступ до економічних можливостей, сільськогосподарських кредитів і позик [11].

За міжнародною ініціативою «Партнерство Біарріц» щодо гендерної рівності, уряд України зобов'язався виконати план заходів, ухвалених Кабміном України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. [10], зокрема із забезпечення гендерної рівності в усіх сферах життя, оцінювання об'єктів щодо їх гендерних особливостей, експертування освітнього контенту на гендерну спрямованість, упровадження «гарячої лінії» для повідомлень про дискримінацію за ознакою статі, забезпечення юридичного захисту, зменшення гендерного розриву в оплаті праці, отримання відпусток жінкам, пов'язаних із народженням дитини та доглядом за нею [12]. Певною мірою зазначені заходи виконано, зокрема щодо у сферах будівництва, освіти, соціального захисту, правового захисту (інформування про судовий розгляд випадків домашнього насильства, скорочення розриву в оплаті праці, законодавчі гарантії щодо догляду за дитиною, відпустка з народження дитини).

Ми вже зазначали, що в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» поняття «гендерна рівність» визначено як рівноправний статус жінок і чоловіків щодо можливості брати рівну участь у всіх сферах суспільного життя. Цю дефініцію Л. Наливайко та І. Грицай умовно розділяють на три складові – рівний правовий статус, рівні можливості, рівна участь у суспільному житті. Саме третя складова тут викликає сумніви, адже вона тотожна другій, бо від народження кожна людина – і жінка, й чоловік – має відповідні індивідуальні здібності й здійснює внесок у розвиток суспільства, а тому жінки й чоловіки мають тут рівні можливості. Проте вчені пояснюють цю колізію тим, що поняття «гендерна рівність» розглядається в ідеальному вимірі – воно поєднує як юридичну, так і фактичну рівність прав жінок і чоловіків у реалізації їхніх інтересів [6]; або що це йдеться про рівність соціального статусу жінок і чоловіків та їх участі в житті суспільства та про подолання історичної підлеглості жінок чоловікам [1, с. 70]; або що мається на увазі формальна рівність (законодавча), рівність можливостей (законодавча перевага), рівність результату (прибирання перешкод, що зумовлені дискримінацією) [2, с. 5].

Отже, Л. Наливайко та І. Грицай підсумовують про рівність у досягненні результатів, акцентуючи на значущості гендерної рівності як одного з фундаментальних принципів громадянського суспільства та правової держави. При цьому використовуються також синонімічні словосполучення «принцип гендерної рівності», «принцип рівності статей», «принцип рівноправ'я жінок і чоловіків», що мають єдине змістовне наповнення. Проте вчені знаходять деякі відмінності між ними, ставлячи на перше місце варіант «принцип гендерної рівності» та зазначаючи, що принцип рівності статей передбачає рівномірний розподіл усіляких ресурсів між жінками й чоловіками, принцип рівності прав жінки і чоловіка передбачає комплекс базових положень, що є загальноприйнятими й адресованими всім суб'єктам права. У свою чергу принцип гендерної рівності передбачає не лише прийняття, але й оцінювання відмінностей між жінками й чоловіками, зокрема їх ролей і функцій; цей принцип має обґрунтовувати забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків [6].

Висновки

Розглянувши питання гендерної рівності через призму сучасних підходів, ми можемо зробити відповідні висновки.

1. Серед головних стереотипів щодо жінки й чоловіка визначається, по-перше, домінанта їх біологічного розрізнення; по-друге – наявність соціальних ролей, за якими жінка мусить займатися домогосподарством і дітьми, навіть поряд з офіційною роботою, а чоловік – роботою та загальним керівництвом. Це було властиве ХХ століттю, але ХХІ століття характеризується вже іншими ознаками: жінка може за її бажанням і не мати сім'ї, дітей, має право створити сім'ю з такою самою жінкою й виховувати разом із нею дітей. Аналогічно в сучасному світі може вдіяти й чоловік. Тобто на перше місце висувається гендерна ідентичність, а не зовнішні біологічні ознаки.

2. Традиційні соціальні ролі (стереотипи), де чоловік – господар, керівник, працівник, відповідальна особа, має право підвищувати свій фаховий рівень і статус (задня майбутньої більшої зарплатні), а жінка – домогосподарка й вихователь дітей, незважаючи на офіційну роботу, передаються з покоління в покоління, що таїть ризик набуття молодістю особистістю не лише позитивних рис (любові до ближніх, піклування меншими, почуття відповідальності), але й негативних (зверхнє ставлення до жінки, байдужість до старих батьків, егоїзм у стосунках із меншими тощо). Серед цих негативів зверхнє ставлення до жінки може призвести не лише до виявів дискримінації, але й до кримінального злочину.

3. У системі принципів права поряд із принципом верховенства права стоїть принцип гендерної рівності, адже він дає можливість установити гендерний паритет у суспільстві, прибравши нерівноправність жінок і чоловіків у правах і можливостях у різних сферах суспільного життя – економічній, освітній, політичній, правовій, соціальної, культурній. Гендерна рівність є не лише правовим принципом, але й становить сукупність суспільних ідей та норм, що через установлення гендерної справедливості в усіх сферах життя забезпечують демократичний розвиток держави та суспільства, адже в їх основі лежать гуманістичні чесноти – свобода, рівність, справедливість, законність. Гарантування рівності будь-якої людини у правах є фундаментальною засадою демократичної держави. Сюди входять і механізми попередження можливих конфліктів у цій сфері, зокрема дискримінації за будь-якою ознакою, зокрема за статтю чи гендерною ідентичністю. Ці механізми мають бути використані державою в реалізації гендерної політики.

4. Українське законодавство вже виявляє певні новачки у сфері захисту гендерних прав відповідно до європейських гуманітарних традицій і принципів. Так, за положеннями Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», визначається дискримінація за ознакою статі, що виявляється в застосуванні до представників певної статі певних обмежень щодо їх можливостей реалізувати свої права й інтереси, але при цьому вирішальними не вважаються біологічні ознаки статі, а «дійсні» або «припущені», тобто виявлені особою в її самоідентифікації.

Список використаної літератури

1. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності: підручник. Київ: Стінос, 2010. 440 с.
2. Оніщенко Н. М., Львова О. Л. Гендерна рівність: крок до розвитку чи моральна криза сучасного суспільства? Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 62. С. 3–11.
3. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві / Ю. Саєнко, Л. Амджадін, М. Васильчук, та ін. Київ: Видавництво ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2007. 145 с.
4. Ткалич М.Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій : автореф. дис. на здоб. наук. ст. докт. психол. н. за спец. 19.00.10; Національна академія педагогічних наук України. Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2016. 44 с.
5. Костюк І. В., Стадник В.В. Гендерні аспекти лідерства у сфері управління. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 2. С. 57–61.
6. Наливайко Л.Р., Грицай І.О. Поняття принципу гендерної рівності та його взаємозв'язок із суміжними термінами. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наукового семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 30–35.
7. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с.
8. Демченко В.М., Ковальська Н.М. Гендерне інтегрування як чинник реформування публічного управління в Україні. *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 3 (86). С. 149–155. DOI : <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.3.19>
9. Гендерний розрив в оплаті праці: на скільки більше заробляють чоловіки у країнах світу. *СВІТ за 24 жовтня 2023. Слово і Діло*. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/24/infografika/svit/hendernyj-rozryv-oplati-praczi-skilky-bilshe-zaroblyayut-choloviky-krayinax-svitu>
10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. С. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. *Верховна Рада України* (ред. від 06.10.1999). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

12. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. Ліга 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR201578?an=1>

References

1. Mel'nyk T. M. (2010) *Tvorennya suspil'stva hendernoyi rivnosti: mizhnarodnyy dosvid. Zakony zarubizhnykh krayin z hendernoyi rivnosti : pidruchnyk* [Creating a society of gender equality: international experience. Laws of foreign countries on gender equality: a textbook]. Kyiv: Stilos, 440 s.

2. Onishchenko N. M., L'vova O. L. (2013) *Henderna rivnist': krok do rozvytku chy moral'na kryza suchasnoho suspil'stva?* [Gender equality: a step towards development or a moral crisis of modern society?]. *Derzhava i pravo. Seriya: Yurydychni i politychni nauky* [State and law. Series: Legal and political sciences]. Vyp. 62. S. 3–11.

3. *Henderni stereotypy ta stavlennya hromads'kosti do hendernykh problem v ukrayins'komu suspil'stvi* [Gender stereotypes and the public's attitude to gender issues in Ukrainian society] / [Yu. Sayenko, L. Amdzhadin, M. Vasylichuk, ta in.]. Kyiv: Vydavnytstvo TOV «Kompaniya VAITE», 2007. 145 s.

4. Tkalych M.H. (2016) *Psykholohiya hendernoyi vzayemodiyi personalu orhanizatsiy : avtoref. dys. na zdob. nauk. st. dokt. psykol. n.* [Psychology of gender interaction of personnel of organizations: author's abstract. thesis on of science art. dr. psychol. s.]; *Natsional'na akademiya pedahohichnykh nauk Ukrainy. Instytut psykolohiyi imeni H.S. Kostyuka*. Kyiv, 44 s.

5. Kostyuk I. V., Stadnyk V.V. (2019) *Henderni aspekty liderstva u sferi upravlinnya* [Gender aspects of leadership in management]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky* [Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences]. № 2. S. 57–61.

6. Nalyvayko L.R., Hrytsay I.O. (2019) *Ponyattya pryntsyphu hendernoyi rivnosti ta yoho vzayemozv'yazok iz sumizhnymy terminamy* [The concept of the principle of gender equality and its relationship with related terms]. *Aktual'ni problemy derzhavotvorennya, pravotvorennya ta pravozastosuvannya : materialy naukovo seminaru (m. Dnipro, 8 hrudnya 2018 r.)* [Actual problems of state formation, law making and law enforcement: materials of the scientific seminar (Dnipro, December 8, 2018)]. Dnipro : DDUVS, S. 30–35.

7. Kamins'ka N. V., Chernyavs'ky S. S., Perunova O. S. (2020) *Zasady rozuminnya henderu ta hendernoyi rivnosti* [Principles of understanding gender and gender equality]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, 20 s.

8. Demchenko V.M., Koval's'ka N.M. (2023) *Genderne intehruvannya yak chynnyk reformuvannya publicnoho upravlinnya v Ukraini* [Gender integration as a factor in reforming public administration in Ukraine]. *Visnyk KHNTU. Publichne upravlinnya ta administruvannya* [KhNTU Bulletin. Public management and administration]. № 3 (86). S. 149–155. DOI : <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.3.19>

9. *Hendernyy rozryv v oplati pratsi: na skil'ky bil'she zaroblyayut' choloviky u krayinakh svitu* [Gender pay gap: how much more do men earn in the countries of the world]. SVIT za 24 zhovtnya 2023. Slovo i Dilo [WORLD for October 24, 2023. Word and Deed]. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/24/infografika/svit/hendernyj-rozryv-oplati-praczi-skilky-bilshе-zaroblyayut-choloviky-krayinax-svitu>

10. *Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinok i cholovikiv: Zakon Ukrainy* [On ensuring equal rights and opportunities for women and men : Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2005. № 52. S. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

11. *Konventsiya Orhanizatsiyi Obyednanykh Natsiy pro likvidatsiyu vsikh form dyskryminatsiyi shchodo zhinok* [United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women]. *Verkhovna Rada Ukrainy* (red. vid 06.10.1999) [Verkhovna Rada of Ukraine (ed. dated 06.10.1999)]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

12. *Pro zatverdzhennya planu zakhodiv z realizatsiyi zobov'язan' Uryadu Ukrainy, vzyatykh v ramkakh mizhnarodnoyi initsiyatyvy «Partnerstvo Biarritz» z utverdzhennya hendernoyi rivnosti. Rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrudnya 2020 r. № 1578-r.* [On the approval of the plan of measures to implement the obligations of the Government of Ukraine, taken within the framework of the international initiative «Biarritz Partnership» to establish gender equality. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 16, 2020 No. 1578]. Liha 360 [League 360]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR201578?an=1>